

14. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΒΕΡΓΙΝΗΣ

Και κατά τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου (1961) συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφή¹ τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου τῶν τύμβων τῆς Βεργίνης, ἀλλ' εἰς περιορισμένην κλίμακα, διότι αὕτη ἀπέβλεπεν ἐφέτος εἰς τὴν συναγωγὴν κυρίως συμπληρωματικῶν τινων στοιχείων, διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἀρξαμένης ἤδη μελέτης τῶν εὐρημάτων καὶ τῶν παρατηρήσεων τῶν παρελθόντων ἐτῶν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεχειρήθη ἔρευνα ἐνὸς τύμβου, κειμένου εἰς τὸ ΒΑ. πέρας τοῦ ἐκτεταμένου νεκροταφείου. Ὁ ἐπιλεγείσας τύμβος ΑΖ εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Αἰμ. Λαζαρίδου, ἦτο δὲ ὁ βορειότερος ἐκ τῶν σωζομένων τύμβων. Πέραν τούτου ὑπῆρχον ἴσως δύο ἢ τρεῖς ἀκόμη τύμβοι, καταστραφέντες κατὰ τὴν διάνοξιν δημοσίας ὁδοῦ ἐν ἔτει 1940 (ἐγκαταλειφθείσης ἔκτοτε ἡμιτελοῦς). Ὁ τύμβος ΑΖ εἶχεν ὕψος 0,80 μ. καὶ διάμετρον 15 μ. περίπου, εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ἐκ τῆς καλλιεργείας εἶχεν ἀπολέσει μέρος τοῦ ὕψους του, ἐνῶ ἠϋξήθη κατὰ διάμετρον. Ἀπετελεῖτο ἐκ καθαροῦ κοκκινοχώματος, ἐλάχιστοι δὲ λίθοι εὐρέθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐπίσης ἐλάχιστα ἦσαν τὰ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ὑπάρχοντα ὄστρακα, ὥστε εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἔμεινεν ἀνέπαφος σχεδὸν μέχρι σήμερον. Μὲ ἀσφάλειαν διακρίνομεν δέκα ταφάς, τῶν ὁποίων κατὰ προσέγγισιν ἠδυνήθημεν νὰ ὀρίσωμεν τὰς διαστάσεις, ἐνῶ ὑποθέτομεν ἀπλῶς τὴν ὑπαρξίν ἐτέρων τριῶν.

Ἡ ταφή ΑΖΙ περιεῖχε τὰ ἀγγεῖα ΑΖ1 καὶ ΑΖ2 καὶ ΑΖ3. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τῶν ἀγγείων ΑΖ2-3 ἀπόστασιν ὑπῆρχε μικρὰ ὀκτώσχημος πόρπη, δακτύλιος λαίμου, ἠλέκτρινοι ψῆφοι, κόσμημα δύο σπειρῶν (περίαπτον;), ψέλιον πέντε σπειρῶν, ἕτερον ἀπλοῦν καὶ μικρὸν χαλκοῦν κομβίον.

Ἡ ταφή ΑΖΙΙ περιεῖχε τὰ ἀγγεῖα Α24 καὶ Α25 καὶ διάφορα κοσμήματα, ἦτοι : μικρὸν σπειροειδὲς ἔλασμα, δύο χρυσοῦς δακτυλίους κόμης, κόσμημα δύο σπειρῶν, ἠλεκτρίνας ψῆφους περιδεραιτοῦ, τοξόσχημον πόρπη, δύο ψέλια καὶ

¹ Τὴν ἀνασκαφὴν παρηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς ἐπιστημονικοὶ βοηθοὶ ἡ βοηθὸς τῆς Α' ἔδρας Ἀρχαιολογίας δις Ἀλεξ. Δάφφα καὶ πολλοὶ τελειόφοιτοὶ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, οἱ ὅποιοι μετεῖχον κυρίως τῆς συγχρόνως γενομένης ἀνασκαφῆς τοῦ ἑλληνιστικοῦ ἀνακτόρου τῆς Βεργίνης. Ἡ βοήθειά των ὑπῆρξεν οὐσιαστικὴ καὶ πολὺτιμος, ὥστε αἱ θερμαὶ εὐχαριστίαι τοῦ ἀνασκαφέως δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς τυπικὴν φιλοφρόνησιν. Θερμαὶ ἐπίσης εὐχαριστίαι ὀφείλονται καὶ πρὸς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης διὰ τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσίν της πρὸς τοὺς φοιτητὰς τούτους διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνασκαφὴν.

ἀρκετὰ κομβία. Ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν κοσμημάτων καὶ τῆς ἀποστάσεως μεταξύ τῶν ἀγγείων ὑποθέτομεν, ὅτι πρόκειται περὶ ταφῆς μικρᾶς κόρης.

Εἰς τὴν ταφὴν AZIII ἐκτὸς τῶν δύο ἀγγείων AZ8 καὶ AZ9 εὐρέθησαν ψήφος μολυβδίνῃ ἀτρακτόσχημος καὶ παρ' αὐτὴν μικρὰ σιδηρᾶ μάχαιρα, δύο χαλκαῖ σπεῖραι, χαλκᾶ κομβία καὶ δακτύλιος χειρὸς (πίν. 48α).

Ἡ ταφὴ AZIV περιεῖχε τὰ ἀγγεῖα AZ10 καὶ AZ11 καὶ δυτικῶς τούτων σπειροειδῆ ἐλάσματα κεφαλῆς, ἤλεκτρινας ψήφους περιδεραιού, κομβία, τοξόσχημον πόρπην καὶ δύο ψέλια (πίν. 48β).

Ἡ ταφὴ AZV ἐκτὸς τῶν ἀγγείων AZ12 καὶ AZ13 περιεῖχε μόνον ἓν χαλκοῦν κομβίον.

Ὡς ταφὴν AZVI χαρακτηρίζομεν συμβατικῶς τὸ σύνολον τῶν ἀγγείων AZ6, AZ7 καὶ AZ14 καὶ τὰς δυτικῶς τούτων εὐρεθείσας τέσσαρας ὀκτωσχημοὺς πόρπας, μολοντί εἶναι βέβαιοι, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς ταφῆς.

Ἡ ταφὴ AZVII (πίν. 49α) ἀποτελεῖ τὴν πλουσιωτέραν τῶν μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθεισῶν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ χαρακτηρισθῆ ἡγεμονική, ἂν ἡ λιτότης τῶν λοιπῶν ταφῶν τοῦ τύμβου τούτου δὲν μᾶς ὑπεχρέωνε νὰ ἀπορρίψωμεν ὡς ἀστήρικτον τοιαύτην ὑπόθεσιν. Ὁ πλοῦτος πάντως τῶν ἀνευρεθέντων κοσμημάτων εἶναι μοναδικὸς καὶ ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσίαζεν ἓν ζῶν ἢ φέρουσα ταῦτα γυνή, θὰ ἦτο λαμπρὰ καὶ ἐπιβλητική. Ἀτυχῶς βιαία μετακίνησις τῆς παρὰ τὴν κεφαλὴν τῆς νεκρᾶς πρόχου προῦκάλεσε, φαίνεται, ἀνατροπὴν τοῦ κρανίου καὶ μετατόπισιν τῶν κοσμημάτων τῆς κεφαλῆς (πίν. 49β). Ἐν τούτοις δὲν εἶναι δύσκολον νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀρχικὴν τούτων θέσιν. Παρὰ τὴν προκληθεῖσαν ταραχὴν εἶναι βέβαιοι, ὅτι εἰς τὴν κεφαλὴν ὑπῆρχον τρεῖς ὁμάδες τῶν συνήθων σπειροειδῶν ἐλασμάτων, ἐκάστη τῶν ὁποίων συνήπτετο κατὰ τὸ ἄνω πέρασ δι' ἐνὸς εὐμεγέθους κομβίου. Αἱ δύο τούτων, ἐκ τεσσάρων ἐκάστη τεμαχίων, ἐκόσμουν τοὺς κροτάφους, ἐνῶ ἡ τρίτη, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἕξ τεμάχια, ἐκόσμη τὸ ὀπίσθιον τμήμα τῆς κεφαλῆς. Τὸ κάτω μέρος τῶν πλοκάμων τῆς νεκρᾶς ἐκοσμεῖτο ὑπὸ δύο χρυσῶν δακτυλίων, ἐνῶ ἕτεροι δύο χρυσοὶ σφηκωτῆρες — μικρότεροι αὐτοὶ — ἐκόσμουν τοὺς αὐτοὺς ἢ ἄλλους μικροτέρους πλοκάμους. Δύο μεγάλα ὀκτώσχημοι πόρπαι ὑπῆρχον εἰς τὴν θέσιν τῶν ὤμων, μεταξύ δὲ τούτων εὐρέθη χαλκοῦν κόσμημα λαμποῦ, ἤλεκτριναι ψήφοι περιδεραιού καὶ ὀδόντες ζώου, ἀνήκοντες προφανῶς εἰς περιάπτον. Πολλοὶ χαλκοὶ δακτύλιοι δίδυμοι, εὐρεθέντες εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐκόσμουν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν κόμην τῆς νεκρᾶς, ἐνῶ οἱ πλησίον τούτων καὶ τῶν ἐλασμάτων ἀποκείμενοι *tutuli* ἦσαν, φαίνεται, προσηλωμένοι ἐπὶ ταινίας, ἢ ὁποία περιέβαλλε τὰς παρειὰς καὶ τὴν σιαγόνα τῆς. Δύο ψέλια, πολλῶν σπειρῶν ἕκαστον, εὐρέθησαν εἰς τὴν θέσιν περίπου τοῦ στήθους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ εἶχον ἀποτεθῆ αἱ χεῖρες· πλησίον τοῦ ψελίου τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ὑπῆρχεν ὠραῖος σφόνδυλος, ἐκ στιλπνοῦ ἔρυ-

θροῦ λίθου. Ἐντυπωτικὴ ἦτο καὶ ἡ ζώνη τῆς νεκρᾶς· εἰς τὸ μέσον ἔφερε χαλκοῦν ὀμφάλιον, ἀνὰ ἓν δὲ μικρότερον ὑπῆρχεν ἑκατέρωθεν τούτου, ἐνῶ τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς ἐκοσμεῖτο διὰ πολλῶν χαλκῶν κομβίων, κανονικῶς διατεταγμένων εἰς στοίχους τῶν ἕξ. Ἔτερον σιδηροῦν ὀμφάλιον καὶ διάφορα χαλκᾶ κοσμήματα (δακτύλιοι, σπεῖραι κλπ.) ὑπῆρχον πέριξ τῶν τριῶν τούτων ὀμφαλίων, ἐνῶ παρὰ τοὺς πόδας τῆς νεκρᾶς ἀπέκειτο πέμπτον χαλκοῦν ὀμφάλιον καὶ ἕτερον ἐπίσης χαλκοῦν κόσμημα (πίν. 50α.β). Ἐκτὸς τῶν κοσμημάτων ἡ ταφὴ περιεῖχε τρία ἀγγεῖα, ἓν παρὰ τὴν κεφαλὴν (πρόχουν), ἕτερον ἐπὶ τοῦ στήθους (πρωτογεωμετρικὸν σκύφον) καὶ τρίτον (δίωτον ἀνοικτὸν) παρὰ τοὺς πόδας. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ταφὴν ὁ σκελετὸς εἶχεν ἀφανισθῆ, πλὴν ὀδόντων τινῶν, μικροῦ ὀστοῦ εὐρεθέντος ἐντὸς δακτυλίου καὶ τμήματος ὀστοῦ, διατηρηθέντος ἐντὸς τοῦ ἐνὸς τῶν ψελίων.

Εἰς τὰς ταφὰς AZIIX καὶ AZIX εὐρέθησαν μόνον ἀγγεῖα (δύο εἰς τὴν πρώτην ἐντελεῶς συντετριμμένα καὶ ἓν εἰς τὴν δευτέραν). Εἰς τὴν ταφὴν AZX ἐκτὸς τῶν ἀγγείων AZ23, AZ24 καὶ AZ25 ὑπῆρχον τὰ συνήθη σπειροειδῆ ἐλάσματα, δύο χρυσοῖ σφηκωτῆρες, ἡλέκτρινα ψῆφοι περιδεραιου, δύο μικρὰ ὀκτώσχημοι πόρπαι καὶ χαλκοῦς δακτύλιος.

Αἱ ὑπόλοιποι τρεῖς ταφαὶ AZXI - XIII ἀπέδωσαν μόνον ἀγγεῖα, πλὴν τῆς AZXII, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη καὶ μικρὸν σιδηροῦν μαχαϊρίδιον.

Ὅλαι αἱ ταφαὶ τοῦ τύμβου AZ (ἐκτὸς τῆς AZIX καὶ τῆς ἀμφιβόλου AZVI) ἦσαν διατεταγμέναι ἀκτινοειδῶς περὶ τὸ κέντρον, ἡ κεφαλὴ δὲ τῶν νεκρῶν, εἰς ὅσας περιπτώσεις δύναται νὰ βεβαιωθῆ ἡ θέσις τῆς, εὐρίσκετο πάντοτε πρὸς αὐτό. Χρονικὴ διάκρισις τῶν ταφῶν δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ μόνον αἱ ταφαὶ AZII καὶ AZXII ἴσως εἶναι ὀλίγον μεταγενέστεραι τῶν λοιπῶν.

Ὁ δεῦτερος ἀνασκαφεὶς τύμβος AH εὐρίσκετο 80 μ. νοτίως τοῦ AZ (20μ. νοτίως τοῦ παλαιότερου ἀνασκαφέντος τύμβου K) ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ τοῦ Διον. Κωτσαρῆ. Εἶχε διάμετρον 16 μ. καὶ ὕψος 0.90 μ. περίπου. Ἐκ τῆς ἀρόσεως εἶχεν ἀπολέσει μέρος τοῦ ὕψους του καὶ ἠὺξήθη κατὰ τὴν διάμετρόν του. Ἀπετελεῖτο ἐκ καθαροῦ κοκκινωχώματος καὶ δὲν εἶχε παραχθῆ μετὰ τὴν ἀρχικὴν κατασκευὴν του. Ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθησαν ἑννέα ταφαί.

Ἡ ταφὴ AH1 περιεῖχε μόνον τὰ ἀγγεῖα AH1 καὶ AH2 καὶ τρία χαλκᾶ κομβία, ἡ AHIII μόνον τὰ ἀγγεῖα AH5 καὶ AH6, ἡ AH IV τὰ ἀγγεῖα AH7 καὶ AH8 καὶ ἐντὸς τοῦ AH8 δύο μικρὰ σιδηρᾶ μαχαϊρίδια. Ἡ ταφὴ AHV ἐκτὸς τῶν ἀγγείων AH9 καὶ AH10 περιεῖχε μικρὸν σπειροειδῆ ἐλάσμα, δύο ἡλεκτρίνας ψῆφους, πῆλινον σφόνδυλον καὶ λεπτότατον δακτύλιον. Ἡ ταφὴ AHVI περιεῖχε τὸ ἀγγεῖον AH11, δακτύλιον, ψέλιον καὶ ὀλίγας ὀστεῖνας ψῆφους, ἐνῶ ἡ AHVII, ἡ ὁποία εὐρέθη ὑπὸ τὴν προηγουμένην περιεῖχε μόνον τὰ ἀγγεῖα AH12 καὶ AH13, ἡ δὲ AHIX ἐκτὸς τοῦ ἀγγείου AH14 περιεῖχε καὶ μικρὸν σιδηροῦν ἐλάσμα. Τέλος ἡ ταφὴ AHIX ἐκτὸς τῶν ἀγγείων AH15

καὶ ΑΗ16 περιέκλειε μεγάλην ἠλεκτρίνην ψήφον, πῆλινον σφόνδυλον, μικρὸν χαλκοῦν κομβίον καὶ δύο καμπυλόσχημα σιδηρᾶ ἀντικείμενα (πίν. 51α).

Ἐκτὸς τῶν πτωχῶν τούτων ταφῶν ἐντὸς τοῦ τύμβου ΑΗ ἀνευρέθη καὶ ἡ πλουσιωτάτη ταφή ΑΗ II, ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν ΑΗI, ἐντὸς λάκκου μήκους 1.80 μ., πλάτους 0.90 μ. καὶ βάρους 0.20 μ. ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Περιεῖχε τὰ ἀγγεῖα ΑΗ3 καὶ ΑΗ4 καὶ πολλὰ κοσμήματα (πίν. 51β). Εἰς τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς ἀπέκειντο δύο ὁμάδες σπειροειδῶν ἐλασμάτων, ἐκ τριῶν τεμαχιῶν ἐκάστη, συνημμένων εἰς τὸ ἄνω πέρασ δι' εὐμεγέθους χαλκοῦ κομβίου, μεταξὺ δὲ τούτων ὑπῆρχε χαλκοῦς δακτύλιος. Εἰς τὴν θέσιν τῶν ὤμων εὐρέθησαν δύο ὀκτώσχημοι πόρπαι, ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν δὲ ὄμων τῆς νεκρᾶς εἶχεν ἀποτεθῆ τρίδυμος διπλοῦς πέλεκυς· ὑπ' αὐτὸν ὑπῆρχε μικρὸς χρυσοῦς σφηκωτῆρ. Τὸν κόσμον συνεπλήρουν περιδέραιον ἐξ ἠλεκτρίνων ψήφων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν διεσκορπισμέναι εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν μέχρι καὶ κάτω τῶν πορπῶν. Χαλκοῦν ψέλιον 15 σπειρῶν εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐνῶ εἰς τὴν μέσσην τῆς νεκρᾶς εὐρέθησαν πολυάριθμα χαλκᾶ κομβία, ἀνήκοντα βεβαίως εἰς τὴν ζώνην, ὡς καὶ χαλκοῦν ὀμφάλιον (πίν. 52α). Ἄλλοτε ὅμοιον ὀμφάλιον ὡς καὶ τινὰ κομβία εὐρέθησαν εἰς τὴν θέσιν τῶν ποδῶν, μετακινήθῃτα ἐκεῖ πιθανῶς ὑπὸ ζώου.

Αἱ ἑννέα ταφαὶ τοῦ τύμβου ΑΗ ἦσαν διατεταγμέναι ἀκτινοειδῶς περὶ τὸ κέντρον, ὅσαίς δὲ ἐξηκριβώθη ὁ προσανατολισμὸς τῶν νεκρῶν, ἐφάνη ὅτι οὗτοι εἶχον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ κέντρον, ἐνῶ οὐδεμία ἀντίθετος ἐνδειξὶς παρετηρήθη. Γενικῶς αἱ ταφαὶ τοῦ τύμβου ΑΗ, πλην τῆς ΑΗII ἦσαν πτωχαί.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν νοτίως τοῦ τύμβου Β ὑπῆρχε τύμβος (ΑΘ), ὁ ὁποῖος εἶχε καταστραφῆ κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα του ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Μικρὰ ἔρευνα ἐδείξεν ὅτι πρὸ τῆς καταστροφῆς ταύτης εἶχε προηγηθῆ ταραχὴ τούτου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικὸς χρόνους. Παρὰ ταῦτα ἀπεκαλύφθη μία ἀνδρική ταφή, ἐξ ἧς προῆλθον δύο ἀγγεῖα, σιδηροῦν ξίφος καὶ μάχαιρα βαθέως ὀξειδωθέντα καὶ διαλελυμένα. Εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ τύμβου εὐρέθη ἕτερον ξίφος, τεμαχισθὲν ὑπὸ ἀρότρου προφανῶς, ἀλλὰ διατηροῦν εἰς καλὴν σχετικῶς κατάστασιν τὴν λαβὴν του (πίν. 52β). Τέλος περὶ τὸ κέντρον τοῦ τύμβου εὐρέθη κυκλικόσχημον τροχήλατον ἀγγεῖον, φέρον ἴχνη γραπτῆς κοσμήσεως.

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους τούτου ἐπερατώθη ἡ ἀπὸ δεκαετίας ἀρξασμένη ἔρευνα, μολοντί μέγας ἀριθμὸς τύμβων παραμένει ἀκόμη ἄσκαπτος. Ὁ ἀνασκαφεὺς ἤρχισεν ἤδη τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν ὀριστικὴν δημοσίευσιν τῶν εὐρημάτων καὶ ἐλπίζει ὅτι συντόμως θὰ δυνηθῆ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν κοινὸν τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ἀνασκαφικῆς προσπάθειας. Εὐχεται δὲ τὴν ταχεῖαν δημοσίευσιν καὶ τῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς τῶν ἐτέρων ὑπερεβδομήκοντα τύμβων, τὴν

ὁποῖαν ἐνήργησε κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν ὁ συνάδελφος κ. Φ. Πέτσας εἰς τὸ νεκροταφεῖον Βεργίνης, ὥστε ἡ συναγωγή τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων νὰ καταστῇ καὶ εὐχερῆς καὶ κατὰ τὸ δυνατόν πλήρης.

ΜΑΝ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ

Ταφή AZIV

α. Ταφή AZIII

α. Ἡ Ταφή AZVII.

β. Τὸ ἄνω ἕμισυ τῆς ταφῆς AZVII.

α. Ἡ ταφή AZVII (ἄνω ἥμισυ) μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀγγείων.

β. Ἡ ταφή AZVII μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀγγείων.

α. *Η Ταφή ΑΗΙΧ.

β. *Η ταφή ΑΗΙΙ.

α. Τὸ ἄνω ἕμισυ τῆς ταφῆς ΑΗΙ.

β. Λαβὴ ξίφους τύμβου ΑΘ.